

J. Jørgensen: Imperatives and logic. *Erkenntnis* 7 (1937 and 1938), 288-96.

Το αντικείμενο αυτής της επικοινωνίας είναι να αρχίσει μια συζήτηση για το λογικό χαρακτήρα των προσταγών. Με τη λέξη «προσταγές» εννοώ προστακτικές προτάσεις, που ορίζω ως προτάσεις στις οποίες το κύριο ρήμα είναι σε προστακτική έγκλιση. Οι προσταγές με αυτή την έννοια μπορεί να περιλαμβάνουν όχι μόνο διαταγές ή εντολές, αλλά επίσης αιτήματα, εκκλήσεις, επικλήσεις και άλλες γλωσσικές εκφράσεις που εκφράζουν επιθυμία ή ευχή κάτι να γίνει ή να μη γίνει, όπου οι διαφορές μεταξύ αυτών των εκφράσεων φαινομενικά δεν είναι λογικού, αλλά ψυχολογικού χαρακτήρα. Παραδείγματα είναι «Κάτσε ήσυχα», «Κλείσε την πόρτα, παρακαλώ», «Πολλαπλασίασε το 3 με το 5», «Μην είσαι ανόητος», «Κάνε το καθήκον σου», «Αυτό που δεν θέλεις να σου κάνουν, μην το κάνεις σε άλλους».

Ίσως θα ήταν σκόπιμο να αρχίσουμε τη συζήτηση για το λογικό χαρακτήρα των προσταγών διατυπώνοντας το μικρό αίνιγμα, που προκάλεσε τις δοκιμαστικές σκέψεις τις οποίες θα επιτρέψω στον εαυτό μου να σας εκθέσει. Όλοι θα θυμάστε το γνωστό επιχείρημα μέσω του οποίου ο Henri Poincaré, στο έργο του «Dernières Pensées» (σελ. 224-5), προσπάθησε να δείξει την αδυναμία θεμελίωσης της ηθικής της επιστήμης. Σε συνοπτική μορφή, αυτό είναι το ακόλουθο: Όλες οι επιστημονικές προτάσεις είναι σε οριστική έγκλιση, ενώ όλες οι ηθικές προτάσεις είναι σε προστακτική. Αλλά από προτάσεις σε οριστική έγκλιση μόνο προτάσεις που είναι επίσης σε οριστική έγκλιση μπορούν να εξαχθούν μέσω λογικών συνεπαγωγών. Συνεπώς είναι αδύνατο να συμπεράνουμε μια ηθική πρόταση από μια επιστημονική πρόταση, όπως και να χειριστούμε τις έννοιες που εμπλέκονται.

Την αποτελεσματικότητα αυτού του επιχειρήματος νομίζω ότι πρέπει να παραδεχθούμε. Εγώ τουλάχιστον δεν ξέρω καμιά επιστημονική πρόταση σε προστακτική έγκλιση ούτε κάποιες λογικές αρχές, με βάση τις οποίες είναι δυνατό να εξαγάγουμε ένα συμπέρασμα σε προστακτική έγκλιση, από προκείμενες στην οριστική έγκλιση. Και πιστεύω ότι μπορεί να αποδειχθεί ότι τέτοιες συνεπαγωγές δεν μπορεί ποτέ να είναι αποτελεσματικές, αν

κατανοήσουμε τη λέξη «συμπερασμός» με τη γενικά αποδεκτή έννοια με την οποία ορίζεται, π.χ., από τον Καθηγητή Joseph ως «μια διαδικασία σκέψης η οποία, αρχίζοντας με μια ή περισσότερες κρίσεις, τελειώνει με μια άλλη κρίση της οποίας η αλήθεια φαίνεται ότι εξαρτάται από αυτή των πρώτων» (*An Introduction to Logic*, p. 232, Oxford, 1931). Εδώ σαφώς υπονοείται ότι το συμπέρασμα ενός συμπερασμού θα πρέπει να είναι μια αληθής κρίση ή πρόταση, μια συνέπεια που γίνεται ακόμη πιο εμφανής από την Καθηγήτρια Stebbing (*A modern introduction to logic*, p. 215, London, 1933), η οποία προσεκτικά διακρίνει μεταξύ των συστατικών και των επιστημικών συνθηκών για την εγκυρότητα μιας συναγωγής από μια προκείμενη p προς ένα συμπέρασμα q , δηλώνοντας ότι οι συστατικές συνθήκες είναι (1) η p πρέπει να είναι αληθής και (2) η p συνεπάγεται την q , ενώ οι επιστημικές συνθήκες είναι (1) η p πρέπει να είναι γνωστό ότι είναι αληθής και (2) η p πρέπει να είναι γνωστό ότι συνεπάγεται την q , χωρίς να είναι γνωστό ότι η q είναι αληθής.

Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό λογικής συναγωγής, μια πρόταση σε προστακτική έγκλιση δεν μπορεί να προκύψει από προτάσεις σε οριστική έγκλιση, διότι η σχέση συνεπαγωγής ισχύει μόνο μεταξύ προτάσεων που είναι ικανές να είναι αληθείς ή ψευδείς (ή τουλάχιστον να έχουν τη μία ή την άλλη από δύο ανάλογες αληθοτιμές). Αλλά οι προστακτικές προτάσεις δεν ικανοποιούν αυτή τη συνθήκη, καθώς δεν μπορούν να είναι αληθείς ή ψευδείς με κάποια έννοια με την οποία χρησιμοποιούνται στη λογική αυτές οι λέξεις. «Κάτσε ήσυχα» - είναι αληθής ή ψευδής; Μια ερώτηση χωρίς νόημα. «Κάνε το καθήκον σου» - είναι αληθής ή ψευδής; Αναπάντητη. Οι δύο διαταγές μπορούν να εκτελεστούν ή όχι, να γίνουν ή όχι αποδεκτές και να θεωρηθούν ή όχι ως δικαιολογημένες. Αλλά το να ρωτάμε αν είναι αληθείς ή ψευδείς φαίνεται χωρίς νόημα, όπως επίσης φαίνεται αδύνατο να υποδείξουμε μια μέθοδο με βάση την οποία να ελέγξουμε την αλήθεια ή το ψέδος τους. Συνεπώς αυτές δεν μπορούν να εξαχθούν από άλλες προτάσεις και, κατά συνέπεια, δεν μπορούν να αποτελέσουν συμπεράσματα λογικών διαδικασιών. Πράγματι, αυτές είναι επίσης αδύνατο να είναι προκείμενες σε τέτοιες διαδικασίες, διότι και οι προκείμενες πρέπει να είναι ικανές να είναι αληθείς ή ψευδείς, για να παίξουν το ρόλο προκείμενων, οπότε φαίνεται δικαιολογημένο να οξύνουμε το ρητό του Poïncaré, για να ισχυριστούμε: οι προστακτικές

προτάσεις δεν είναι μόνο ανίκανες να είναι συμπεράσματα σε διαδικασίες με οριστικές προκειμένες, αλλά είναι επίσης ανίκανες να είναι προκειμένες σε συμπερασμούς κι έτσι φαίνονται να μην είναι σε θέση να λειτουργήσουν ως μέρη οποιουδήποτε λογικού επιχειρήματος.

Με αυτό τον ισχυρισμό, δεν οξύνουμε μόνο το ρητό του Poincaré, αλλά αντιφάσκουμε επίσης με μια παρατήρηση που έκανε ο Leonard Nelson (*Grundlagen der Ethik*, II, p. 4f, Göttingen, 1932) και άλλοι σε σχέση με αυτό, δηλαδή ότι, ακόμη κι αν ήταν αληθές ότι οι προστακτικές προτάσεις δεν μπορούν να συναχθούν από άλλες προστακτικές προτάσεις, θα μπορούσε, παρόλα αυτά, να είναι αλήθεια ότι οι προστακτικές προτάσεις θα μπορούσαν να συναχθούν από άλλες προστακτικές προτάσεις. Αυτή η θέση, σύμφωνα με την προηγούμενη επιχειρηματολογία μας, η οποία μου φαίνεται αδιαμφισβήτητη, δεν είναι υπερασπίσιμη. Και όμως πρέπει να παραδεχθώ ότι φαίνεται εξίσου προφανές ότι μπορούν να διατυπωθούν συνεπαγωγές, στις οποίες τουλάχιστον μία προκειμένη και το συμπέρασμα είναι προστακτικές προτάσεις. Για παράδειγμα:

Κράτα τις υποσχέσεις σου!

Αυτή είναι μια υπόσχεσή σου.

(‘Αρα) Κράτα αυτή την υπόσχεση!

Αγάπα το γείτονά σου όπως τον εαυτό σου!

Αγάπα τον εαυτό σου!

(‘Αρα) Αγάπα το γείτονά σου!

Εδώ έχουμε συναγωγές στις οποίες μία ή και οι δύο προκειμένες, όπως και το συμπέρασμα, είναι προστακτικές προτάσεις και, όμως, το συμπέρασμα φαίνεται ακριβώς τόσο αναπόφευκτο όσο το συμπέρασμα σε οποιονδήποτε συλλογισμό που περιέχει προτάσεις μόνο στην οριστική έγκλιση. Με την ευκαιρία, μπορώ εδώ να παρατηρήσω ότι αυτή η αδυναμία διαφυγής δεν σχετίζεται καθόλου με την ερώτηση για το αν οι προστακτικές προτάσεις θεωρούνται δικαιολογημένες ή όχι, αφού οι συμπερασμοί θα ήταν το ίδιο προφανείς, αν οι πρώτες προκειμένες και τα αντίστοιχα συμπεράσματα ήταν τα αρνητικά από αυτά που αναφέρονται, δηλαδή: «Μην κρατάς τις υποσχέσεις σου!» και «Μην αγαπάς το γείτονά σου όπως τον εαυτό σου!» Έτσι έχουμε την επόμενη απορία: Σύμφωνα με ένα γενικά αποδεκτό ορισμό της λογικής συνεπαγωγής, μόνο προτάσεις που είναι ικανές να είναι αληθείς ή

ψευδείς μπορούν να λειτουργήσουν ως προκείμενες ή συμπεράσματα σε μια συνεπαγωγή. Όμως, φαίνεται προφανές ότι ένα συμπέρασμα σε προστακτική έγκλιση μπορεί να εξαχθεί από δύο προκείμενες, μία ή και οι δύο από τις οποίες είναι σε προστακτική έγκλιση.

Πώς πρέπει να λυθεί αυτή η απορία; Θάπρεπε να επεκτείνουμε την έννοια της συνεπαγωγής και, όπως ο Καθηγητής Ernst Mally (*Grundgesetze des Sollens. Elemente der Logik des Willens*, Graz, 1926) να κατασκευάσουμε μια «λογική προσταγών» (μια «λογική βούλησης») που είναι συντονισμένη με την τρέχουσα «λογική προτάσεων» («λογική της σκέψης»); Ή είναι δυνατό να μεταχειριζόμαστε τις φαινομενικά προστακτικές συνεπαγωγές με άλλον τρόπο, όπως, π.χ., ο μετανιωμένος Καθηγητής Walter Dubislav έχει προτείνει στην τελευταία δημοσίευσή του: “Zur Unbegründbarkeit der Forderungssätze” (*Theoria*, Vol. III, 1937, 330-42), όπου αυτός, αν τον καταλαβαίνω σωστά, υποστηρίζει ότι σε κάθε προστακτική πρόταση αντιστοιχεί μια οριστική πρόταση (“ein Behauptungssatz”) και ότι μόνο αυτές οι οριστικές προτάσεις εμπλέκονται στη διαδικασία των συναγωγών;

.....